

УДК 329 (477)

Л. О. Ануфрієв

канд. філос. наук, професор, зав. кафедри політології
Інституту соціальних наук Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова
к. 35, Французький б-р, 24/26, м. Одеса, 65058, Україна
тел. 0 482 68-43-73 (р. т.)

ЯКА ІДЕОЛОГІЯ ПОТРІБНА УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВУ

Автор аналізує роль ідеології у суспільстві. Розкриває сутність процесу трансформації ідеології в Україні після здобуття нею незалежності. Робиться спроба аргументувати риси нової майбутньої державної ідеології, яка адекватно відображає сутність політичних процесів, що відбуваються в державі.

Ключові слова: ідеологія, держава, трансформація суспільства, політичні процеси, національна ідея.

Із розпадом Радянського Союзу й здобуттям Україною незалежності в українському суспільстві виникло запитання про те, потрібною або не потрібною є в суспільстві ідеологія. Дехто, особливо націонал-демократи, взагалі заперечували конструктивну роль ідеології. Їх можна зрозуміти, саме вони найбільше постраждали від ідеологічного тиску й ідеологічної цензури в умовах абсолютного панування “марксистсько-ленінської ідеології”. Більш помірковано сприймають роль ідеологій представники суспільних наук, вважаючи, що ідеології містять й істину й омани. Ідеології, які сформовані на деякому науковому фундаменті, на основі аналізу практики, досить ефективні і як засіб пізнання соціальної реальності і її перетворення, і як засіб духовної орієнтації людей на певний спосіб дії.

У свій час Ф. Ніцше стверджував, що є закономірність: усе, що занадто часто заперечується, знову вертається й затверджується із ще більшою силою. Так було із релігією, філософією, генетикою, кібернетикою. Так виходить і з ідеологіями або, в узагальненому вигляді, з ідеологією. Доти поки в суспільстві є протиріччя, відбивані ідеологією, доти, поки існують якісно різні оцінки очікуваного майбутнього з боку класів, верств, партій, — будуть існувати й ідеології.

Будь-яка нормальна демократична держава має свою ідеологічну доктрину або державну ідеологію, якою визначена система економічних, політичних, правових і культурних цінностей, ідей і цілей, у світлі реалізації яких представлена перспектива розвитку суспільства й норми функціонування суспільства в сьогоденні.

У той же час зміст їх досить різноманітний.

Звичайно, можна сперечатися із приводу кількості форм ідеології, з приводу того, що собою представляє ідеологія, коли та або інша форма починає в ній домінувати, чи можливе деідеологізоване суспільство й держа-

ва, але дуже важливо відзначити — сучасна теорія й практика не довели непотрібності ідеології.

Навпаки, існує сутнісний, природний зв'язок держави й ідеологій, партій і ідеологій. І доктриною державної влади завжди виступає ідеологія. Навіть у марксистів і анархістів ліквідація держави обґрунтовувалася ідеологічно.

Поки існують різні політичні й економічні інтереси в суспільстві, поки існує держава, будуть існувати політичні партії, суспільні рухи, ідеології й ідеологічні конфлікти. Будуть мінятися їх форма, конкретно-історичний зміст, сама ідеологічна система в державі, але ідеології не відінуть. Суспільство завжди буде потребувати ідеологічних програм раціоналізації економіки, політики, гармонізації міжнародних відносин, удосконалювання культури. Втрата діючої ідеології — ідеалів, норм, програм розвитку — веде не тільки до духовної й моральної кризи, але й до політичної й економічної деградації суспільства й держави.

Сьогодні багато хто навіть не здогадується, що криза, яку переживає сучасна Україна, зв'язана не тільки з економікою, але, багато в чому, із ситуацією в ідеологічній сфері. На руїнах марксистсько-ленінської ідеології в нас з'явилися ерзац-ідеології: ідеологія євроцентризму, слов'янської єдності, української винятковості, балто-чорноморського регіону тощо. У більшості випадків ці ерзац-ідеології ігнорують реальну історію України й Європи, сучасні історичні умови в Україні й навколо неї, видають бажане за дійсне, не використовують дані науки про реальні потреби різних соціальних верств і груп, про їхні життєві орієнтації.

Для прискорення процесу ідеологічної й світоглядної переорієнтації населення потрібна нова ідеологія, яка залучала б людей до змін, що відбуваються в суспільстві, роз'яснювала б їх і схвалювала, розкривала б їх зв'язки із національними й загальнолюдськими цінностями. За її допомогою нині існуюча етнокультурна й політична спільність повинна усвідомити себе як український народ, визначити свою роль і місце в історії людства. От таку важливу роль і завдання здатна виконати не просто ідеологія класу або верстви, а інтегративна ідеологія, яка б стала своєрідним кодексом згоди незгодних в окремих випадках етносів, соціальних груп, особистостей і яка б у певних умовах відіграла б роль загальнонаціональної ідеології.

Які ж фактори необхідні для того, щоб вплинути на процеси формування інтегративної ідеології й зробити її діючою.

Шлях до цього навряд чи буде плідним без посилення ролі національної ідеї ідеєю української політичної нації, у якій би політичне співгромадянство домінувало б над іншими формами індивідуальної й колективної ідентифікації — етнічної, релігійної, партійної, кланової. А для цього необхідно розв'язати два завдання: по-перше — показати й довести “єдність долі” усього українського народу, незважаючи на те, що деякі верстви його були в різні проміжки часу по різні сторони барикад (політичних, ідеологічних, релігійних), помилялися або йшли вірним шляхом. Кожний громадянин України має реальні шанси бути затребуваним до нових ролей після досягнення країною незалежності. І по-друге, які б гострі не були в суспільстві

протириччя на економічній, соціальній, політичній, етнічній, релігійній основі, вони не можуть підірвати бажання й здатності громадян України бути єдиним народом, обирати свою долю демократичним шляхом.

Рішення цих найважливіших завдань багато в чому буде залежати від того, чи зможе прогресивна еліта перетворити нинішню дійсність як “безсистемну”, “безладну”, “безперспективну” на цивілізовану, системну, впорядковану, перспективну. Це, мабуть, сьогодні головний виклик майбутньому України.

Для цього, по-перше, необхідна більша пропагандистська й просвітницька робота із впровадження в масову свідомість нових ціннісних орієнтацій незалежної України в площині переорієнтації й перерегуляції процесу ескалації конфлікту цінностей до цивілізаційного діалогу й конструктивної конкуренції і, по-друге, ідеї “порядку”, “справедливості”, “правди”, “солідарності” треба підняти на рівень повсякденної, суспільної практики, не відкидаючи ідей демократичної, правової української держави як реальності в майбутньому, коли всі політичні сили визнають право інших на інакомислення, стверджуючи рівне право кожного в рамках Конституції.

При формуванні інтегративної ідеології важливо враховувати й такий фактор. У загальнонаціональній свідомості збереглися стереотипи неоднозначного сприйняття способу мислення й життя регіонів-західників, східників, донечан та інших. Ці стереотипи містять у собі всю минулу історію України з її протириччями й завданнями.

Ідея загального економічного, політичного, правового й духовно-культурного простору країни повинна бути наріжним каменем унітарності, соборності України, бути непереборним бар’єром для згубного сепаратизму, який може маскуватися під федералізм, особливий статус регіонів.

Невід’ємною складовою частиною інтегративної ідеології повинно стати визнання принципу поліетнічності й поліконфесійності України і розуміння кожного етносу й кожної конфесії як “співтворців” української держави, а їх власна самосвідомість і самосвідомість суспільства повинні з’єднуватися як окреме й загальне.

Ще одним фактором створення й існування інтегративної ідеології повинен бути неодмінний перехід від конфронтаційних духовних цінностей і оцінок діяльності до гасел і дій у душі терпимості й моральності в політиці. Потрібна атмосфера загальної боротьби й лівих, і правих, і центристів проти корупції, злочинності, бюрократизму, за затвердження загальнолюдських цінностей у політиці й духовній сфері, за вирішення соціальних конфліктів на користь більшості населення.

Реалізуючи інтегративну ідеологію, суспільству не обійтися без реалізації доктрини поетапного входження України як незалежної держави до світової співдружності, яка ґрунтується на принципі динамічної рівноваги у взаєминах між Сходом і Заходом, Північчю й Півднем. Стратегія економічного й політичного прагматизму повинна випереджати негативні процеси й попереджати появу глобальних проблем, які можуть загрожувати Україні й можуть підштовхувати до зіткнення нетолерантних (конфліктогенних) ідеологій у суспільстві.

Є ще одна умова дієвості інтегративної ідеології: вона повинна поєднувати ідеологічний плюралізм і загальну національно-цивілізаційну ідею. Слід враховувати, що в межах ідеологічного плюралізму не може бути “рівності” ідеологій. Конкурентна боротьба між ними буде тривати. У тому числі жодній ідеології не уникнути свого тлумачення зв’язків країни із зовнішнім світом, оцінки процесів формування національно-цивілізаційної самосвідомості.

В інформаційному суспільстві вже не можна відгородитися від світу, звівши “соціалістичний” або якийсь інший “табір”. Зараз вже могутньо вкоренилася думка, що духовний, політичний і економічний розвиток можливий лише за умов визнання принципу: ми всі — різні й по-різному розуміємо ціль і механізм їх реалізації. Але країна в нас одна й необхідно працювати заради цієї країни і її народу. І, нарешті, останній, не за значимістю, фактор обов’язковості інтегративної ідеології.

Ідеологічна “терпимість” як важлива риса ідеологічного плюралізму дозволяє толерантне ставлення до партнерів-супротивників. Але одночасно вона не може переростати в толерантність за всяку ціну, коли жорстоко випробовують терпіння народу й політичних сил. Такі цінності, як терпимість, різноманітність поглядів, глибокі прогресивні традиції, рівність, честь й інші збагачують інтегративну ідеологію у випадку, якщо виходять із принципу рівності інтересів етнічних і соціальних груп у межах національного інтересу. Поняття “інтерес” у цьому випадку треба розуміти в класичному вимірі, а не тільки як бажання, претензія на щось — на владу, на матеріальні блага тощо. Інтереси ж як елемент інтегративної ідеології *будуть працювати* як на тимчасову терпимість, політичний ідеологічний плюралізм, так і на стратегічне примирення соціальних сил, і на ідеологічне домінування “приватних” ідеологій (класових, групових), і на політичну боротьбу й співробітництво. Цим самим буде вирішуватися практична проблема — як ідеологічну й політичну боротьбу зробити цивілізованою, а співробітництво не безпринципним.

Реальністю сьогодення України є те, що державницька ідеологія, певним чином відбита в Конституції країни, поки слабка й пухка і, по суті, не визначила чітко, “куди” і “яким шляхом” іде Україна. І тому названі в цій статті деякі складові інтегративної ідеології вже сьогодні можуть стати факторами національної згоди більшої частини українського суспільства.

Звичайно, у ситуації найсильнішого ідеологічного, політичного й соціального розколу еліт, населення в сучасній Україні проблема створення інтегративної ідеології виглядає трохи абстрактно. Але слід пам’ятати уроки історії про те, що суспільна практика не може обходитися без теоретичних узагальнень і перспективних обґрунтувань. Тому необхідні постійні умови з теоретичного виміру дійсності, пошуку шляхів об’єднань зусиль різних етносів, соціальних сил, держави й суспільства, щоб подолати соціальну кризу, перетворити український народ (із населенням, яке проживає на даній території) на суб’єкт суверенної політичної волі. І важливо скористатися цією історичною можливістю, не втрачаючи часу й не відкладаючи на майбутнє, коли складуться історичні умови.

Л. А. Ануфриев

канд. филос. наук, профессор,
зав. кафедрой политологии Института социальных наук
Одесского национального университета имени И. И. Мечникова
к. 35, Французский б-р, 24/26, г. Одесса, 65058, Украина
тел. 8-0482- 68-43-73 (р. т.)

КАКАЯ ИДЕОЛОГИЯ НУЖНА УКРАИНСКОМУ ОБЩЕСТВУ

Резюме

Автор анализирует роль идеологии в обществе. Раскрывает суть процесса трансформации идеологии в Украине после обретения ею независимости. Делается попытка обосновать черты новой будущей государственной идеологии, адекватно отражающей суть происходящих в стране политических процессов.

Ключевые слова: идеология, государство, трансформация общества, политические процессы, национальная идея.

L. A. Anufriev

Odessa National University named after I. I. Mechnikov,
Institute of Social Sciences
professor department of political science
24-26, Frantsuzsky Bulvar, Odessa, 65058, Ukraine
тел. 8-0482- 68-43-73 (р. т.)

WHAT KIND OF IDEOLOGY DOES UKRAINION SOCIETY NEED

Summary

The author analyses the role of ideology in society. He reveals the essence of the process of trans formation of ideology in Ukraine after it got its independence. The attempt to prove the features of the new state ideology in the future, which will reflect the essence of the political processes in the country, is made.

Key words: ideology, state, the trans formation of society, political processes, national idea.